

УДК 373.5.018.51.091.398-044.227

Шиян Надія Іванівна

доктор педагогічних наук, професор
кафедра хімії та методики викладання хімії
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
м.Полтава, Україна
chemisnada@gmail.com

Стрижак Світлана Володимирівна

кандидат педагогічних наук, доцент,
кафедра хімії та методики викладання хімії
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
м.Полтава, Україна
chemisnada@gmail.com

ПОГЛИБЛЕННЯ ОБРАНОГО ПРОФІЛЮ НАВЧАННЯ У ПОЗАУРОЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ

Анотація. У статті обґрунтовано особливості соціокультурного середовища загальноосвітньої школи сільської місцевості, чинники, які впливають на освітній процес (психологічні, соціальні та інформаційні). Розкрито можливості поглиблення обраного профілю навчання у позаурочній діяльності: факультативи, літні профільні табори тощо. Метою статті є обґрунтування підходів до забезпечення профільного навчання у загальноосвітній школі сільської місцевості. У роботі використано комплекс теоретичних та емпіричних методів. Доведено, що робота учнів сільської місцевості в міжшкільних факультативах, секціях МАН, літніх профільних таборах розширює коло спілкування сільських школярів як з однолітками, так і з учителями, вихователями, студентами, що працювали вихователями у літніх профільних таборах. Спілкування в різних колективах надає можливість сільським школярам набути соціального досвіду, не губитися в незнайомій обстановці, розширити коло свого спілкування, що певною мірою усуває негативну дію соціокультурних чинників сільського середовища: психологічного, соціального та інформаційного.

Ключові слова: профільне навчання, загальноосвітня школа сільської місцевості, соціокультурне середовище, літні профільні табори.

Вступ. Загальноосвітня школа сільської місцевості стоїть перед проблемою забезпечення профільного навчання в старшій школі. Вибір профілю має залежати від бажання учнів, навчально-матеріальної бази школи, кваліфікації вчителів, соціокультурного середовища села.

Усі ці показники досить складно враховувати при виборі профілю навчання, адже типова сільська школа не має паралельних класів і не може задовольнити різноманітні потреби школярів. Аналіз практики роботи шкіл показав, що в основному вибір профілю навчання загальноосвітньої школи сільської місцевості залежить від кваліфікації вчителя і матеріально-технічної бази школи, бажання ж учнів ураховуються недостатньо. Це зумовлено як об'єктивними так і суб'єктивними причинами. До об'єктивних причин відносимо: різноманітність індивідуальних особливостей школярів, що зумовлює вибір різних профілів навчання; відсутність паралельних класів і неможливість забезпечення варіативності профілів; відсутність наукових розробок організації профільного навчання у класах з малою наповнюваністю учнів. До суб'єктивних причин належать: відсутність ініціативи, творчого пошуку, експериментальних умінь у більшості вчителів і керівників шкіл; не розуміння педагогічними колективами сільських шкіл суті й основної мети профільного навчання; використання годин, призначених для профільного навчання, для довантаження вчителів, які не мають повної ставки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз досліджень проблем сільської школи (Є.В. Бондаревська, М.І. Зайкін, Ж.Г. Калєєва, О.М. Коберник, П.П. Півненко, Є.М. Степанов, А.М. Цирульникова та ін.) показав, що педагогічні підходи до її організації потребують серйозного переосмислення в плані структурно-функціональних змін.

Мета статті: обґрунтувати підходи до забезпечення профільного навчання у загальноосвітній школі сільської місцевості. **Завдання дослідження.** Вияви-

ти специфіку соціокультурного середовища сільської школи та розробити шляхи поглиблення обраного профілю навчання у позаурочній діяльності. **Методи дослідження:** теоретичні – системно-структурний аналіз філософської, психолого-педагогічної та науково-методичної літератури з проблеми дослідження для визначення специфіки загальноосвітньої школи сільської місцевості; узагальнення та систематизація педагогічного досвіду і результатів експериментальної роботи з метою розроблення шляхів поглиблення обраного профілю навчання у позаурочній діяльності сільської школи.

Виклад основного матеріалу. Проведений аналіз практики профільного навчання у загальноосвітній школі сільської місцевості свідчить, що слід переглянути стратегію розвитку загальноосвітньої школи сільської місцевості, яка б не орієнтувалася на освітню модель міської школи, а враховувала б специфіку своєї діяльності. Перш за все, на нашу думку, школа повинна враховувати в своїй роботі специфіку соціокультурного середовища села. Адже для формування творчої особистості, яка володіє пізнавальними потребами і діяльнісними якостями, необхідна цілеспрямована інтеграція всіх сил суспільства, тісна взаємодія освітнього й оточуючого соціально-культурного середовища. Саме в цьому просторі особистість формує себе, розвиває, удосконалює, проявляє свою діяльнісну сутність.

Аналіз літературних джерел [1; 2; 3] дозволив нам виділити три основні підходи до трактування поняття соціокультурного середовища: педагогічно доцільно організоване середовище, що оточує окрему дитину чи багатьох дітей; частина середовища, у якому домінує певний педагогічно сформований спосіб життя; динамічна мережа взаємозв'язаних педагогічних подій, що створюються зусиллями соціальних суб'єктів різного рівня (колективних і індивідуальних), яке виступає інтегрованою умовою особистісного розвитку людини – і дорослого, і дитини.

Соціокультурне середовище розуміємо саме як динамічну мережу взаємозв'язаних педагогічних подій, адже при такому підході механізмом створення такого простору стає «спів-буття» дітей і дорослих, а ключовим технологічним моментом служить їх спільна діяльність, орієнтована на співробітництво і активну діяльну позицію всіх суб'єктів. У ньому умовно виділяємо педагогічно організоване середовище (навчально-розвиваюче середовище школи і позакласне розвиваюче-дозвільне середовище) і педагогічно неорганізоване середовище – середовище вільної життєдіяльності і неформального спілкування (позашкільне освітнє, масово-комунікаційне, сімейне середовища, середовище вікового і міжвікового спілкування тощо).

Навчально-розвиваюче середовище школи складають навчальна діяльність у школі, виконання домашніх завдань, самопідготовка, виконання творчих проєктів тощо. Воно виступає основним джерелом пізнавальної, культурної інформації для сільського школяра. Позакласне розвиваюче-дозвільне середовище включає в себе гуртки за інтересами, творчі об'єднання, колективні творчі справи тощо.

Якщо характеризувати взаємодію школи сільської місцевості з середовищем на сучасному етапі, то можна побачити наступне. Сім'я в більшості випадків просто усунена від виховного процесу, організованого школою. Сільська община, яка століттями залишалася могутньою соціальною виховною силою, втратила дію на дітей. З відчуженням громадськості, школа перетворилася на закрити, суто відомчу державну установу. Тому з уведенням профільного навчання в старшій школі сільської місцевості слід особливу увагу звернути на врахування особливостей соціокультурного середовища конкретної школи і можливості його використання у навчально-виховному процесі.

У ході дослідження ми здійснили аналіз основного спектра проблем, які необхідно враховувати при формуванні політики, направленої на варіативність профільної освіти в сільській школі, адже сучасна сільська школа знаходиться під впливом багатьох факторів макро-, мезо- і мікросередовища (економічні, правові, демографічні, культурні, соціальні).

В умовах динамічного і суперечливого розвитку суспільства виразно позначилися дві тенденції. З одного боку, з становленням української державності, розвитком ринкової економіки і демократичних процесів, відкрилися нові, більш сприятливі можливості для виведення шкільної освіти на якісно новий рівень, що відповідає національним інтересам і загальносвітовим досягненням. З іншого боку, поглиблення соціально-економічної кризи, яка набула системного і хронічного характеру, розширилися масштаби різновиду небезпек і загроз, викликаних негативним впливом на розвиток шкільної освіти. Сучасні реалії зажадали переосмислити ставлення до перетворень у сфері освіти і діяльності самої школи, розгляду її проблем в контексті змін, що відбуваються, у країні.

На сучасному етапі відбувся значний відрив педагогічної науки і практики, роботи сільських шкіл від соціально-економічних потреб розвитку села, що привело її до нездатності своєчасно реагувати на швидкозмінні запити суспільства в справі підготовки підростаючого покоління до життя і праці в сучасних і майбутніх умовах. Таким чином сільські школи виявилися на межі катастрофи, виникли істотні розбіжності між інтересами і цілями соціально-економічного та культурного розвитку села і безпосередньо сільськогосподарського виробництва.

Відомо, що бажаний рівень шкільної освіти, його

ефективність не можуть бути досягнуті виключно за рахунок внутрішніх ресурсів органів управління освітою і педагогічних колективів, підвищення віддачі і вдосконалення їхньої діяльності. Не меншу роль у сучасних умовах мають соціально-економічні чинники, рівень фінансових, матеріально-технічних і кадрових вкладень. Як свідчить практика, сільська школа, як ніколи раніше, гостро потребує матеріально-технічного переоснащення відповідно до потреб сьогодення, і, перш за все, сучасного навчального устаткування, технічних засобів навчання і впровадження нових інформаційних технологій в освітній процес та технологій профільного навчання в класах з малою наповнюваністю учнів.

У результаті цих та інших умов і чинників унікальний досвід вітчизняної системи сільської освіти виявився під загрозою. Все це позначається на діяльності сільських шкіл і рівні підготовки школярів, сприяє поглибленню соціальних відмінностей у галузі освіти. Все помітніше посилюється соціальна нерівність в освіті у школах сільської місцевості через обмежені можливості для самореалізації сільського вчителя й учня в межах існуючого соціально-культурного простору. Випускники шкіл з села нерідко виявляються в програшному положенні під час вступу до вищих закладів освіти різних рівнів акредитації, оскільки не витримують конкурсу через недостатні знання, невпевненість у своїх силах, невміння переконливо аргументувати власну думку.

На результативність освітнього процесу в сільській місцевості роблять вплив наступні найбільш значущі соціокультурні чинники: психологічний, соціальний і інформаційний. Суть дії психологічного чинника полягає в тому, що учні мають обмежене коло вражень, яке повинне сприяти розвитку кругозору, формуванню загальнонавчальних і специфічних (предметних) умінь і навичок.

Проблеми сільської освіти обумовлені особливостями способу життя в малих населених пунктах – соціальний чинник. Виходячи з цього, можна говорити про особливу, специфічну якість сільської освіти, детермінованої специфікою устрою життя в селі, в тому числі специфікою господарювання. Селянам, які ведуть індивідуальне господарство власними засобами виробництва і силами своєї сім'ї, характерне дотримання традицій у виробництві, в побуті і в свідомості, місцева замкнутість, роздробленість. Отже, сільська школа повинна працювати так, щоб, ґрунтуючись на природі селянської праці і своїх освітніх можливостях, учити дітей реалізовувати свої індивідуальні інтереси. Значущу роль у розвитку школяра відіграє інформаційний чинник. Дитина вчиться, як відомо, не тільки, а іноді і не стільки на навчальних заняттях. Найважливішим учителем і вихователем є шкільне середовище, дитячі колективи. Саме це середовище і ці колективи вчать дитину спілкуватися, дозволяють їй освоювати різні моделі поведінки і соціальні ролі. Чим старша дитина, тим важливіше для неї дитяче товариство. Чим більше дітей в колективі, тим складніші засвоювані комунікативні навички і різноманітніші за реакцією на свої й чужі вчинки диференційовані оцінки. Чим у більше число колективів входить дитина, тим легше їй пристосовуватися до середовища, що змінюється, шукати і знаходити спільну мову з своїми однолітками, пристосовуватися до нових умов. Всього цього позбавлена дитина, що навчається в сільській школі.

Одним із шляхів подолання негативної дії психологічного, соціального й інформаційного чинників соціокультурного середовища сільської школи є розширення числа колективів, у яких відбувається процес навчання

старшокласника. До таких колективів, на нашу думку, можна віднести міжшкільні факультативи, літні профільні табори, секції МАН тощо.

Допомогти загальноосвітній школі сільської місцевості вирішити проблеми забезпечення профільної освіти покликані також заклади додаткової освіти. Експериментальна робота показала, що особлива роль у розширенні та поглибленні знань з обраного предмету чи освітньої галузі належить літнім профільним таборам.

Організаційна модель освітньої системи літнього профільного табору – це система вільних, не організованих жорстко просторів, система, у центрі якої знаходиться дитина. Вона орієнтує кожного педагога на максимально уважне ставлення до кожної дитини, надає учневі можливість займатися самостійними пошуками і добиватися прогресу в індивідуально вибраному напрямі. У цій системі основний акцент робиться на задоволення інтересів, бажань і потреб учня, самостійне планування ним свого часу, здійснення вибору заняття відповідно до своїх інтересів.

Профільні табори дозволяють найповніше реалізувати потенціал школяра в обраній галузі знань, спрямовані на самореалізацію його в творчому процесі, дозволяють поглибити знання з профільних предметів, адже діяльність у вільний час володіє особливою формуючою силою.

Основними завданнями літнього профільного табору були: виявлення, підтримка і розвиток дітей, що цікавляться певними науковими дисциплінами; створення інфраструктури, що дозволяє кожному учневі реалізувати свій освітній і інтелектуальний потенціал, отримати можливість для повного творчого самовираження; створення стійких і змістовних контактів між учнями міста і села, між науковою громадськістю області і сільською школою; формування в регіоні здорового інтелектуального середовища, неформальне об'єднання молоді на базі загального інтересу до науки, інтелектуальної і духовної діяльності.

Особливістю діяльності у вільний час є її самоцінність і самоцілісність, тобто особистість сама вибирає зміст і форми організації цієї діяльності. Регулювати ж вільний час дитини можна тільки опосередковано, через створення умов, що дозволяють особистості використовувати його відповідно до своїх здібностей і потреб. При цьому найякіснішим вільний час дитини, тобто і часом відпочинку, і часом са-

морозвитку, стає тільки тоді, коли вибір діяльності заснований на абсолютній добровільності, інтересі, задоволенні і психологічному комфорті – в особливому виховному просторі.

Освітньо-виховна система профільного табору базується на тому, що за допомогою педагога школярі здатні визначати напрям, засоби і темп власного розвитку. Педагог допомагає дитині набути необхідні знання і навички, завдяки яким підліток може успішно досліджувати, спостерігати, описувати і організовувати набутий досвід. Табір, надаючи широкий спектр просторів і видів діяльності, відкриває для дитини унікальну можливість вибору відповідно до власних бажань і здібностей.

Проведена експериментальна робота показала, що літні профільні табори стають справжньою школою самовизначення, самоактуалізації та самореалізації школяра, допомагають йому випробувати себе в нових колективах, учать вмінню спілкуватися, аргументовано доводити правильність своїх висновків, шляхів розв'язання завдань.

Висновки. Таким чином, у позаурочній діяльності відбувається поглиблення вибраного профілю навчання у міжшкільних факультативах, літніх профільних таборах, секціях МАН. Тобто, школа сільської місцевості надає можливість кожному учневі відповідно до своїх індивідуальних запитів і потреб конструювати власну технологію профілізації освітнього простору. Така технологія не нав'язує учневі готовий жорсткий пакет предметів, а надає можливість кожному розробити власний освітній маршрут, а на основі розробленого маршруту сформулювати профіль власного навчання. Такий підхід дозволяє забезпечити максимальну гнучкість профілів навчання для сільських школярів. Крім того, робота учнів сільської місцевості в міжшкільних факультативах, секціях МАН, літніх профільних таборах розширює коло спілкування сільських школярів як з однолітками, так і з учителями, вихователями, студентами, що працювали вихователями у літніх профільних таборах. Спілкування в різних колективах надає можливість сільським школярам набути соціального досвіду, не губитися в незнайомій обстановці, розширити коло свого спілкування, що певною мірою усуває негативну дію соціокультурних чинників сільського середовища: психологічного, соціального та інформаційного.

References

1. Drofa, V.M. (2002) *Obrazovatel'naja sreda kak objekt upravlenija* [Educational environment as a management object]. *Vidkritij urok* [Open lesson], 19-20, 23-28 [in Russian].
2. Obuhov, A.S. (2001). *Issledovatel'skaja dejatel'nost kak vozmozhnyj put vhozhdenija podrostka v prostranstvo kultury* [Research as a possible way of entering a teenager in the space of culture]. *Shkolnye tehnologii* [School Technologies], 5, 26-35 [in Russian].
3. Ospennikova, E.V. (2002). *Informacionno-obrazovatel'naja sreda sovremennogo shkolnika* [Information and educational environment of a modern student]. *Shkolnye tehnologii* [School Technologies], 4, 25-35 [in Russian].

Список використаної літератури

1. Дрофа В.М. Образовательная среда как объект управления / В.М. Дрофа // Відкритий урок. – 2002. – № 19-20. – С. 23-28.
2. Обухов А.С. Исследовательская деятельность как возможный путь вхождения подростка в пространство культуры / А.С.Обухов // Школьные технологии. – 2001. – № 5. – С. 26-35.
3. Оспенникова Е.В. Информационно-образовательная среда современного школьника / Е.В.Оспенникова // Школьные технологии. – 2002. – № 4. – С.25-35.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2018 р.
Стаття прийнята до друку 19.04.2018 р.

Шиян Надежда

доктор педагогических наук, профессор
кафедра химии и методики преподавания химии
Полтавский национальный педагогический университет имени В. Г. Короленко, Полтава, Украина

Стрижак Светлана

кандидат педагогических наук, доцент,
кафедра химии и методики преподавания химии
Полтавский национальный педагогический университет имени В. Г. Короленко, Полтава, Украина

**УГЛУБЛЕНИЕ ВЫБРАННОГО ПРОФИЛЯ ОБУЧЕНИЯ ВО ВНЕУРОЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЫ СЕЛЬСКОЙ МЕСТНОСТИ**

Аннотация. В статье обоснованы особенности социокультурной среды общеобразовательной школы сельской местности, факторы, влияющие на образовательный процесс (психологические, социальные и информационные). Раскрыты возможности углубления выбранного профиля обучения во внеурочной деятельности: факультативы, летние профильные лагеря и тому подобное. Целью статьи является обоснование подходов к обеспечению профильного обучения в общеобразовательной школе сельской местности. В работе использован комплекс теоретических и эмпирических методов. Доказано, что работа учащихся сельской местности в межшкольных факультативах, секциях МАН, летних профильных лагерях расширяет круг общения сельских школьников как со сверстниками, так и с учителями, воспитателями, студентами, работающими воспитателями в летних профильных лагерях. Общение в разных коллективах позволяет сельским школьникам приобрести социальный опыт, не теряться в незнакомой обстановке, расширить круг своего общения, в определенной степени устраняет негативное воздействие социокультурных факторов сельской среды: психологического, социального и информационного.

Ключевые слова: профильное обучение, общеобразовательная школа сельской местности, социокультурная среда, летние профильные лагеря.

Shiyan Nadiya

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Department of Chemistry and Methods of Teaching Chemistry
Poltava V.G.Korolenko National Pedagogical University
Poltava, Ukraine

Strizhak Svitlana

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D., Associate Professor,
Department of Chemistry and Methods of Teaching Chemistry
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University
Poltava, Ukraine

**DEEPENING OF THE SELECTED PROFILE OF TRAINING IN THE FOREIGN ACTIVITY OF THE
SCHOOL OF THE RURAL LOCALITY**

Abstract. The article substantiates the peculiarities of the socio-cultural environment of the secondary school in rural areas. It was found out that the following most significant socio-cultural factors influence the effectiveness of the educational process in rural areas: the psychological, social and informational. The essence of the psychological factor is that students have a limited range of impressions, which should contribute to the development of horizons, the formation of general education and specific (subjective) abilities and skills. Problems of rural education are due to the peculiarities of lifestyle in small settlements is a social factor. Significant role in the development of schoolchildren plays an informative factor. The purpose of the article is to justify approaches to providing profile education in a rural high school. In the work the complex of theoretical and empirical methods is used. It is proved that during extra-curricular activities happens deepening of the selected educational profile is intensified in inter-school electives, summer specialized camps, sections of the Small Academy of Sciences. The School of the Countryside provides an opportunity for each student to design their own technology for profiling the educational space according to their individual needs and needs. Such technology provides everyone with the opportunity to develop their own educational route, and on the basis of the developed route to form their own education profile. The work of students of rural areas in inter-school electives, sections of the Small Academy of Sciences, summer camps expands the range of their communication, gives them the opportunity to acquire social experience, not to be lost in unfamiliar circumstances, to expand their circle of communication, which to a certain extent eliminates the negative impact of socio-cultural factors of the rural environment: psychological, social and informational.

Key words: profile teaching, general school of rural locality, sociocultural environment, summer type camps.